

tudi sama avtorica, ki na koncu knjige doda: » ... morda je bolje, da z zornega kota dela izdelujemo nekonsistentno polje misli, kakor da kot sodobna filozofija še naprej izdelujemo konsistentno linijo, katere središče je kakšen avatar objekta ali subjekta« (str. 299).

Poleg občutka zmedenosti, ki ga knjiga vzbuja pri bralcu in za katerega bi lahko trdili, da je vsaj do neke mere gotovo nameren, bi želeli opozoriti še na paradoks, ki je opazen skozi celotno delo. V četrtem poglavju avtorica zapiše, da »praksa potrebuje konceptualni prostor, ki bi spoznavne preteklosti povezoval z možnimi prihodnostmi« (str. 273). Vendar pa se zdi, da ima kljub nenehnemu zatrdjevanju, da mora biti ta prostor čim bolj odprt, za avtorico tak prostor zgolj dve možni obliki. Ali obstaja kot visoka teorija, torej kot teorija, ki je »dron, sodnik, zakonodajalec in policist hkrati« (str. 166), ali pa se vzpostavi kot verzija »ploščate ontologije« (str. 282), znotraj katere je potrebno najti samo dovolj nevtralnno metodo, s katero je mogoče med seboj povezati posamezne elemente družbe in nedružbe. Ali obstaja kot diskurz gospodarja ali pa kot množstvo različnih pozicij, znotraj katerega ni dominantnega elementa. Konstantnim pozivom navkljub, da moramo biti odprti za nove ontologije, avtorica tu povsem spregleda ostale teoretske pozicije. Na nekem mestu sicer omeni avtorja, kot sta Slavoj Žižek ali Alain Badiou, ki se želita vsak na svoj način izogniti prav binarni opoziciji med *enim* in *množtvom* ter utemeljiti novo ontologijo na tretji možnosti,

to je na *ne-vsem*, vendar pa ju avtorica označi za »dediča zahodnega marksizma« (246) in ju brez argumenta ali resnega premisleka preprosto strpa v kategorijo visoke teorije. Kljub temu da lahko torej osnovnim poantam *Molekularno rdečega* zgolj pritrdimo – strinjamo se s tem, da potrebujemo novo teorijo za dobo antropocena, in strinjamo se s tem, da mora biti ta teorija vsaj do neke mere vzpostavljena kot kritika visoke teorije –, je vendarle potrebno poudariti, da zahteva po nizki teoriji ni niti nova niti ni, vsaj ne v dani knjigi, podana na posebej zanimiv ali jasen način.

Nejc Pulko

Yuval Noah Harari

Sapiens: Kratka zgodovina človeštva
Mladinska knjiga/*cf., Ljubljana 2014,
440 strani, 15,99 EUR
(ISBN 978-961-01-4492-2)

V znanstveni monografiji – mednarodni uspešnici, ki je bila do leta 2017 prevedena v 45 jezikov, njen avtor Yuval Noah Harari z multidisciplinarne perspektive predstavlja in razlaga prelomne spremembe, ki so odločujoče vplivale na razvoj človeške vrste homo sapiens. Znotraj štirih delov na približno 400 straneh sistematično prikaže empirične podatke o paradigmah, ki so pomembno zaznamovale potek svetovne zgodovine. Osredini se na kognitivno revolucijo, prihod kmetijstva, združevanje človeštva in znanstveno revolucijo. S temi procesi dokazuje, kako je homo

sapiensu uspel preboj od savanskega človeka do večjih, bolj kompleksnih skupin, ki so na koncu preplavile Zemljo.

Osrednja trditev monografije je, da je bil homo sapiens še do nedavnega nepomembna človeku podobna opica, ki na okolje ni vplivala nič bolj, kot vplivajo gorile, kresnice ali meduze. Toda v tisočletjih, ki so sledila, se ji je – od prvotne naselitve v enem od kotičkov Afrike pred 150.000 leti – med procesi kolonizacije uspelo zavihetati na sam vrh prehranjevalne verige. Zaradi preoblikovanja sveta v skladu s svojimi potrebami je začela povzročati številne zgodovinske katastrofe. Z demontiranjem ekosistemov, s povzročanjem vojn in izumrtjem sorodnih vrst je postala največja uničevalna sila, kar jih je ustvarila narava.

Še pred 100.000 leti je planet naseljevalo najmanj šest človeku sorodnih vrst in okoli 200 rodov velikih kopenskih živali, ki so tehtale po več kot 50 kilogramov. Harari vidi prazgodovinskega homo sapiensa kot ključnega krivca za izumrtje drugih človeških vrst, kot je bil na primer neandertalec, in izumrtje številnih drugih oblik megafavne. Opisovanje nasilnega odnosa homo sapiensa do drugih ekosistemov se tako pojavlja skozi celotno knjigo.

Glavni argument Hararija je, da homo sapiens prevladuje svetu zato, ker je edina žival, ki lahko fleksibilno sodeluje v velikem številu. Ta sposobnost izhaja iz njegove edinstvene (z)možnosti, da verjame v stvari, ki obstajajo izključno v domišljiji (na

primer bogovi, narodi, denar, človekove pravice in podobno). Do spremembe v načinu mišljenja je pri homo sapiensu prišlo v času *kognitivne revolucije*, verjetno nekje v obdobju 40 tisočletij, pred 70.000 do 30.000 leti. Tedaj so se spremenile notranje povezave v možganih homo sapiensa, ki so mu omogočile razvoj jezika in učinkovito sodelovanje z velikim številom neznancev. To naj bi bil po Harariju poglavitni razlog, da je homo sapiensu uspelo v le 80.000 letih – torej od prvotne naselitve vzhodne Afrike pred 150.000 leti – poseliti najbolj oddaljena in ekološko raznolika življenjska okolja. Zaradi pričakovanj po nadaljnji prevladi (dominaciji) v prehranjevalni verigi je preostale sesalce raje »potisnil v pozabo«, kot se metaforično rad izrazi Harari.

Potem ko je homo sapiens že tisočletja zavzemal svet, je potek svetovne zgodovine približno 10.000 pred našim štetjem privedel do druge prelomnice v človeškem razvoju, to je do *kmetijske revolucije*. Nov način življenja je ljudi prisilil k stalni naseelitvi. Homo sapiensa so »udomačile« pšenica, riž in krompir, zaradi česar so od zore do mraka sejali, zalivali in pleli. Četudi je to povečalo količino hrane, pa še zdaleč ni pomenilo več prostega časa ali boljše kakovosti življenja. Nasprotno, povprečen kmet je delal več in trše kot lovec ali nabiralec, saj sta živinoreja in poljedelstvo prinesli nove obveznosti. Obilne kašče žita so privabljale tatove in spodbujale razmah vladarjev. Velike zaloge hrane so omogočile tudi silovit porast števila ljudi, zato vrnitev k

lovu in nabiralništvu ne bi bila smiselna, saj ne bi mogla več preživljati zapletene kmečke družbe.

S tem ko so človeške družbe po kmetijski revoluciji postajale čedalje večje, je družbeno sodelovanje pridobivalo vse večji pomen za naše preživetje. Harari v razpravi o *združevanju človeštva* trdi, da se je Sapiens v svoji zgodovini vedno bolj zatekal k politični in gospodarski soodvisnosti. Iz niza osamljenih ljudstev in kultur se je s postopno konsolidacijo političnih organizacij začela razvijati zgodovina ene same, med seboj povezane človeške družbe. Iznajdba denarja je nadomestila blagovno menjavo, kapitalizem pa je naposled vse pripadnike vrste homo sapiens pripeljal v globalni svet, v katerem trenutno živimo.

Približno okoli leta 1500 so začeli ljudje vse bolj spoznavati, da ne poznajo odgovorov na najpomembnejša vprašanja o življenju ter da je obstoječe znanje le začasno. Denimo: osvajalci izjemnih evropskih odprav v 15. in 16. stoletju so med poseljevanjem novih dežel verjeli, da lahko geografska odkritja, tehnične izboljšave in organizacijski razvoj povečajo količino svetovne proizvodnje, trgovine in bogastva. To je seveda (o)krepilo zaupanje v prihodnost, vera v rast in napredek pa sta privedli do *znanstvene* revolucije. Njeno gonilo so predstavljale milijarde dolarjev – osnovane na kreditu – vlad, skladov in zasebnih darovalcev, namenjene raziskovanju. Vendar so te prinesle bogastvo zgolj lastnikom kapitala in bančnikom, milijone delavcev pa obsodile na životarjenje v strahotni revščini.

Od začetka 16. stoletja se je po avtorjevih navedbah povečalo število svetovnega prebivalstva za 14-krat, obseg proizvodnje za 240-krat, poraba energije pa kar za 115-krat, pri čemer sta nam eksponenten razvoj omogočili prav znanstvena in industrijska revolucija. Tempo sprememb, zlasti v zadnjih dveh stoletjih, je bil tako hiter, da je družbena ureditev postala izredno dinamična. Brezmejna gospodarska rast, nebrzdano bogatenje in razraščanje humanistične vere (liberalizem) so homo sapiensa dvignili med »bogove«, kot senzacionalistično zapiše Harari. S tem želi povedati, da ljudje nismo bili še nikoli tako mogočni, čeprav imamo o tem, kaj naj z vso to močjo počnemo, slabe predstave. Za prihodnost ni tako nič bolj nevarnega kot nezadovoljni in neodgovorni pripadniki vrste homo sapiens, ki ne vedo, kaj bi pravzaprav radi.

Zaradi napredovanja iz kanujev na galeje, nato pa s parnikov na rake toplane, je naša pot v prihodnost še toliko bolj nepredvidljiva. Še posebej zaradi korenitih sprememb na področjih umetne inteligence, nevroznanosti in nanotehnologije, na katere nas opozarja Harari. Ti nam v zadnjih desetletjih omogočajo proizvodnjo računalnikov z zmožnostjo samostojnega razvoja in mišljenja. Avtor drzno predvideva, da bo tehnični razvoj že v 21. stoletju povzročil zamenjavo vrste s popolnoma drugačnimi bitji. Ta se bodo od človeka razlikovala po svoji podobi in imela tudi drugačne spoznavne ter čustvene procese. Znanstveniki, ki delajo na projektu

Gilgameš, ocenjujejo, da bo peščica ljudi že do leta 2050 postala neumrljiva. Namen je torej dati človeški vrsti večno življenje. Toda vprašanje je, ali nam bo do takrat uspelo najti tudi zadovoljstvo. Že zaradi dokazane nagnjenosti homo sapiensa k zlorabi moči je morda naivno verjeti, da bo ljudi večja moč tudi bolj osrečila.

Vsebina Hararijeve monografije je pomembna za kritično misleče, samoreflektirajoče se homo sapiense. Avtor nam predstavi zadnjih 150.000 let razvoja vrste homo sapiens. Iz knjige torej izvemo le za okoli šest odstotkov »Kratke zgodovine človeštva«, ki se je začela pred 2,4

milijona let. Vendar je to dovolj, da prek natančno oblikovanih zgodb v knjigi ugotovimo, kako je homo sapiens postopno zamenjal svoje tesno sožitje z naravo za odtujenost in pohlep. Pri tem je postal pravi rekorder po številu človeških žrtev in drugih živalskih vrst, ki so izumrle zaradi njegovih okrutnih ravnanj. Zadnjih nekaj strani knjige avtor nameni razmisleku o položaju homo sapiensa v sedanjosti in svarilom za bodočnost. Zlasti odpira vprašanja in razpravlja o tem, kakšna naj bi bila naša prihodnost in ali jo bomo zaradi napovedi razvoja umetne inteligence sploh še mogli nadzirati.